

MEDITATÍVNE TÓNY DUCHOVNEJ POÉZIE ANDREJA SLÁDKOVIČA

Lubica Blažencová

Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta

Blažencová, Lubica. 2023. „Meditative tones of the spiritual poetry of Andrej Sládkovič.“ *Philologia* 33 (1): 49 – 60.

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na básnickú tvorbu Andreja Sládkoviča v období počiatočného vývinu jeho produkcie ovplyvneného Heglovou filozofiou a na zmeny v perspektíve nazerania na svet v 60. rokoch 19. storočia pod vplyvom teologického aspektu autora. Všíma si premenu ontologického vnímania univerza a výrazný meditatívny tón v Sládkovičovej neskoršej literárnej tvorbe. Koncentruje sa na básne, ktoré napísal v uvedených dvoch obdobiach života, a demonštruje na konkrétnych textoch, ako sa táto zmena optiky prejavila v sémantickej a poetickej rovine. Poukazuje na dominanciu teologického princípu v neskoršom období jeho tvorby a na zmenu v sémantickej rovine básne.

Kľúčové slová: Andrej Sládkovič, teológia, filozofia, poézia

Abstract: The paper focuses on the poetic work of Andrej Sládkovič in the period of the initial development of his work influenced by Hegel's philosophy and changes in the perspective of looking at the world in the sixties of the 18th century under the influence of the theological aspect of the author. It notices the change in the ontological view of the world and the distinct meditative tone in Sládkovič's later literary work. It concentrates on the poems he wrote in the mentioned two periods of his life and demonstrates on concrete texts how this change of optics manifested itself on a semantic and poetic level. It points to the dominance of the theological principle in the later period of his work and the change in the semantic level of the poem.

Keywords: Andrej Sládkovič, theology, philosophy, poetry

Poézia Andreja Sládkoviča (1820 – 1872) je neoddeliteľne spätá s dielami *Marína* a *Detvan*, ktoré si v slovenskej literárnej tvorbe obdobia romantizmu našli nezastupiteľné miesto. Do popredia záujmu literárnych historikov a teoretikov sa dostáva najmä jeho básnická tvorba zo 40. rokov devätnásteho storočia. Sládkovičovi sú prisudzované atribúty ako básnik životného elánu, mladosti, krásy a lásky. Literárna produkcia z neskoršieho obdobia jeho života má iný charakter a časť tejto poézie nadobúda reflexívno-meditatívne tóny. Svoje miesto v jeho tvorbe nachádza i duchovná poézia. Súvisí so životným smerovaním A. Sládkoviča. V roku 1856 sa stal farárom v Radvani a tým nastalo jeho ďalšie tvorivé obdobie. V roku 1861 vydal svoje súborné dielo. Ako uvádza C. Kraus, *Spisy básnické* mu priniesli „popularitu ‚prvého slovenského básnika‘ a vyvýšili ho na najvyšší stupeň slovenského Parnasu“¹. Sládkovič je považovaný za najväčšiu básnickú autoritu² obdobia romantizmu na Slovensku a jeho dielo nesie znaky „trvalej estetickej hodnoty špecificky slovenského národného charakteru“³. Jeho tvorba spája domáce i svetové kultúrne tradície s ľudovou poéziou a do poézie vkladá svoju jedinečnú tvorivú individualitu.⁴ Sládkoviča tento úspech zaväzoval k ďalšej tvorbe. Keďže dostával objednávky na písanie básní venovaných rozličným príležitostiam, snažil sa spoločenskej požiadavke vyhovieť. V jeho literárnej aktivite sa do popredia dostávala príležitostná poézia, a preto jeho básne zo 60. rokov nemajú vždy rovnakú umeleckú hodnotu.⁵

Už v období jeho začínajúcej literárnej tvorby je v poézii implicitne prítomné Sládkovičovo duchovné smerovanie. Na evanjelickom lýceu v Bratislave sa zaoberá štúdiom teológie⁶ a v teologickom smerovaní pokračuje aj na univerzi-

¹ Kraus (1972, 316)

² V roku 1861 vychádza súborné vydanie Sládkovičovej poézie nazvané *Spisy básnické Andreja Sládkoviča*. Nachádzajú sa v ňom najmä básne 40. rokov jeho tvorby. Dielo sa stretlo s ohlasom nielen na Slovensku, ale aj v Čechách a malo výrazný vplyv na formotvorný proces poézie 60. rokov. Ján Kalinčiak o Sládkovičovi uvažuje v diele *Rozpomienky na Ondreja Sládkoviča* (1862): „najlepším znakom toho, že spevec do živého preráža, je ten, keď sa naňho svet odvoláva, jeho spôsoby hovoru, reči, jeho myšlienky prijíma a ich nasledovať hľadá. Len jeden hlas je na Slovensku, že je náš Sládkovič medzi teraz žijúcimi básnikmi slovenskými prvý, a vidno, ako sa mladšie pokolenie usiluje dosiahnuť výšku jeho, pasúc sa na ňom a dostávajúc ruch od neho“ (Kalinčiak 1965, 130).

³ Šmatlák (2007, 90)

⁴ Kochol (1955, 392)

⁵ Kraus (1972, 316)

⁶ „R. 1840 odhodlal sa do Bratislavy na teológiu (...). Mladý teológ študoval veľmi usilovne a v ‚Ústave‘ všetci ho radi videli. Štúr sotva mal oddanejšieho žiaka nad neho; ale i hlboko vtisol Sládkovičovi pečať svojho ducha: vysoký myšlienkový let a vážna дума neskoršieho poetu,

te v Halle. Tu, okrem pridržiavania sa Lutherovho učenia a viery v zjavené slovo Božie, zápasiac s nedostatkom, vníma aj intenzívny vplyv Heglovej filozofie, ktorá reflektuje náboženstvo len ako počiatočný stupeň vyššieho vývoja ľudského ducha. Umenie ducha objektivizuje, náboženstvo ho robí subjektívnym, vnútorným, prenáša ho do vnútra myšlienok subjektu. Práve filozofia spája objektivitu umenia a subjektivitu náboženstva⁷. V Halle sa Sládkovič zaoberá najmä Heglovou estetikou, zbásňuje ju do podoby *Sôvetov v rodine Dušanovej*⁸ a zamýšľa sa aj nad otázkou umenia v živote človeka. Prijíma i Herderove myšlienky o úlohe slovanstva, ktoré je vyvolené na realizáciu slova Božieho na zemi. Pod vplyvom Herdera nadobúda presvedčenie, že poslaním ľudstva je vývoj k láske a humanite. O inšpirácii A. Sládkoviča hegelianizmom hovorí bližšie L. Kováčik: „Hegelianizmus sa pre Sládkoviča stal len prostriedkom, ktorý využil na artikuláciu kresťanského učenia. Tento prostriedok nie je využívaný prísne systémovo a jeho fungovanie sa mení v závislosti na aktuálnych zámeroch autora.“⁹

Príklon k filozofii Hegla na pozadí kresťanského reflektovania ľudskej existencie vyjadruje i báseň *Samota*¹⁰, ktorej vznik spadá do obdobia vydania *Sôvetov*, teda do obdobia počiatočnej tvorby A. Sládkoviča. Báseň je plná dúfania a zúfania („*dúfaš a toto k zúfalstvu ťa vedie*“), kde lyrický subjekt hľadá útechu v samote, a v nej je „*šťastia vlastného vládarom*“. Vnútorné determinanty ako osamelosť a smútok sa dostávajú do motivického spektra básne. V reflexívnej časti sa zamýšľa nad ontologickými otázkami bytia: „*Čože je človek? čo jeho určenie?*“ Vníma ho ako čiastočku celku, ktorá sa snaží o dokonalosť. V súlade so svojou filozoficko-teologickou koncepciou odpovedá, že „*Túto Boh nedal dušiam jednotlivým, / dokonalosť má ľudstvo a nie človek*“, teda jednotlivca vníma len ako súčasť celku, šťastie je možné dosiahnuť iba v osudoch ľudstva. Slobodný je človek, ktorý nepodlieha vášňam, sloboda je „*dar rozumu*“ a „*kto zná podrobeným byť rozumu, je voľným*“. Na ceste životom človeka vedie „*pravá ruka*

zavčasu prešlého tvrdošami žitia, bola dedičstvom po Štúrovi. (...) sa r. 1843 vybral do Halle. (...) Vedľa bohoslovnia dve mená vtedy boli najbližšie jeho srdcu: Hegel, ktorého estetika vodila Sládkovičove dумы po ríši umenia, a Puškin, ktorého ‚Onegin‘ neprestal Sládkovičovi zvučať v duši.“ (Vlček 1933, 132)

⁷ Hegel (1994, 81–95)

⁸ Skladba bola prvýkrát uverejnená v *Spisoch básnických* 1861 na s. 290–350 (Andrej Sládkovič. Dielo. 2014, 687).

⁹ Kováčik (2012, 26)

¹⁰ Prvý raz bola uverejnená v príspevku Kraus (1956, 103–108). Ideovo a formálne sa približuje skladbe *Sôvety v rodine Dušanovej* (Andrej Sládkovič. Dielo. 2014, 687).

Všemožného“. Tento neustály boj protikladov v živote uzatvára prostredníctvom Heglovej triády (téza – antitéza – syntéza): „*kto sa v ľudskú nesie všeobecnosť, / ten ľudstvo v sebe a seba zas v ľudstve / oslávi a v chrám nesmrtnosti vstúpi*“. Sládkovič poznáva svet nielen v jeho protirečeniach, ale ako jednotu protirečenia, a práve to mu umožňuje ustavične vytvárať syntézy nad protikladmi. K absolútnu sa približuje formou slobodného myslenia. Človek a ľudstvo v závere tvoria jednotu a v tomto spojení môžu dosiahnuť nesmrteľnosť.

V podobných intenciách uvažuje i v básni *Lúbst*¹¹, spadajúcej do obdobia jeho návratu z Halle, kde píše: „*bratia drahí, v objatí láskavom / nesme sa krátkym životom k večnosti;*“ a neskôr dodáva: „*objatí srdečnom padnime verní / do človečenstva posvätnéj lúbsti*“. Pojmy ako človečenstvo, ktoré je nadradené jednotlivcovi, či vzájomný boj a objatie, splynutie, prelínanie sa jednotlivých entít, cesta k večnosti, k absolútnu – to všetko vychádza z filozofie Hegla, ktorou bol Sládkovič v období 40. rokov 19. storočia – na začiatku svojej literárnej tvorby – ovplyvnený.

V období štúdia v Halle píše Sládkovič okrem *Sôvetov v rodine Dušanovej* i svoju reflexívno-meditatívnu báseň *Národní Otčenáš*¹², slovami L. Grossmana, „ktorý ale nikde tiskom nevyšiel a ktorý sa asnaď len medzi jeho rukopismi a u mňa nachodí. Nedal ho nikde tlačiť, bezpochyby preto, že pozdejšie takúto travestíciu najsvätejšej modlitby za čosi nemiestne držal“¹³. Povolanie evanjelického farára Andreja Sládkoviča predurčovalo nahliadať na svet cez prizmu kresťanskej teológie. Touto básňou predznamenal religiózne ukotvenie svojej poézie. Uvedená parafráza Otčenáša rezonuje na pozadí Sládkovičovej tvorby najmä v neskoršom období, v ktorom sa vzájomne prelína láska k náboženstvu i národu. Na zmenu optiky v živote i tvorbe A. Sládkoviča vplývali i historicko-spoločenské pomery v Uhorsku. Skepsa a sklamanie pramenili z národného diania po revolúcii 1848/49. Nasledovalo obdobie dezilúzie z revolučného neúspechu, stagnácia vo všetkých oblastiach slovenského života, nástup absolutistického a centralistického režimu, ktorý presadzoval František Jozef I. v snahe stabilizovať pomery v mnohonárodnostnej habsburskej monarchii.¹⁴ Po sklamaní z revolúcie „z vyznavača Heglovej trojice ‚pravdy, krásy a dobra‘ stal sa

¹¹ Prvý raz bola uverejnená v súbornom vydaní: *Andrej Sládkovič. Dielo II.* 1961, ed. Cyril Kraus. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 282–283. C. Kraus predpokladá, že báseň vznikla bezprostredne po jeho návrate z Halle (Andrej Sládkovič. Dielo. 2014, 688).

¹² Báseň bola uverejnená roku 1878 v tzv. Kobrovom vydaní Sládkovičových spisov ako *Modlitba Páně.* (Andrej Sládkovič. *Spisy básnické.* 1878. Praha: Kober, I. L., 540–550).

¹³ Grossmann (1974, 43)

¹⁴ Podolan – Viršínská (2014, 196–276)

zatial pozitívny kresťan, pozerajúci k trojhviezdiu ‚viery, nádeje a lásky‘. Básnik optimista, ktorý kedysi videl blízku budúcnosť národa v najsvetlejších farbách, zmenil sa v žalmistu, trpiaceho utrpením svojho národa.¹⁵

Národná Otčenáš je syntézou Sládkovičovej osobnej viery v Boha a v zjavenie. Predznamenal religiózne ukotvenie jeho poézie, no autor vníma i vplyv nemeckej klasickej filozofie, Heglovho dialektického idealizmu a filozofie o neustálom vývine absolútneho ducha. Kanonizovaná modlitba Otčenáša sa vyznačuje stručnosťou a jednoduchosťou, parafráza tejto modlitby text vykladá alebo rozširuje zhustené prosby. Je výsledkom tvorivého procesu veriaceho subjektu.¹⁶ F. Kleinschnitzová dodáva, že báseň „je vlastne rozjímaním o jednotlivých prosbách modlitby Pána, prehodnotených v duchu Heglovho panteistického výkladu a hlavne onoho posledného dôsledku jeho vývojovej teórie: že Slovanstvo je vyvoleným ľudom Božím, ktorý založí vek pravej slobody a lásky“¹⁷. Text tejto básne bol prvýkrát uverejnený ako samostatný celok v roku 1878 v tzv. Kobrovom vydaní Sládkovičových spisov¹⁸. O jej druhé vydanie sa postaral autorov syn Martin Braxatoris a báseň vyšla v Cirkevných listoch, roč. XIII v roku 1899 ako súčasť väčšieho homileticko-asketického celku pod názvom *Svätá neděle. Báseň Ondřeje Braxatorisa-Sládkoviče*¹⁹. M. Braxatoris uvádza:

„V literárnej, náboženského obsahu, pozostalosti básnikovej našla sa i táto báseň, jejž značná časť pod nadpisom ‚Modlitba páně‘ vyšla s istými premenami v súhrnnom pražskom vydaní diel básnikových. Báseň táto i sama v sebe môže sa považovať za celok, predsa však je ona len časťou väčšieho diela, ktoré malo mať nadpis: ‚Nevěsta Kristova, kniha pro domy Boží a domy naše‘, jehož rozvrh je nasledujúci: I. Svätá neděle, II. Hodinka modlení (modlitby kázňové a rozvrhy kázní). III. čiastka mala obsahovať zrkadlo pravého kresťanského obcovania. No, prišla nemoc a potom smrť, a dielo ostalo nedokončené... Po-

¹⁵ Kleischnitzová (1958, 396)

¹⁶ Očenášová-Štrbová (2002)

¹⁷ Kleischnitzová (1958, 403)

¹⁸ list A. Sládkoviča adresovaný J. M. Hurbanovi 29. januára 1862: „Ja mám teraz pod rukou dielo pre cirkev homileticko-asketické. Jadro jeho sú modlitby na všetky texty kázňové v roku, epistolické i evanjelické. Pred každou modlitbou stáť má niekoľko kázňových predmetov s rozvrhom hlavných myšlienok v spôsobe exhortykralickej (Kralickej biblie – CK) a s udaným číslom piesní ‚Zpěvníka‘ textu primeraných. Prídavok k tomu bola by báseň ‚Svätá neděle‘ znázorňujúca – svätenie dňa sviatočného s obyčajnými našimi službami božími a pri tom preklad z anglického ‚oconomy od human life‘, príspevky to k prebudeniu mravnosti v štýle ‚Siracha a Kazatela‘ veľmi pôvabne písané.“ (Kraus, C. ed. 1970, 136)

¹⁹ Báseň bola prvý raz uverejnená v *Cirkevných listoch*, 1899, XIII (5): 139–142, (6): 170–174, (7): 203–206, (8): 235–241, pod názvom: *Svätá neděle. Báseň Ondřeje Braxatorisa-Sládkoviče*.

dávame báseň s úprimným vzdychom k Bohu, aby vzdelala tu i tam zbožné srdcia. M. B.“²⁰

Časovo sa vznik *Svatej neděle* radí až do poézie 60. rokov 19. storočia. Samotnú báseň *Národní Otčenáš*, ktorá sa v tomto období stala jej súčasťou, Sládkovič prepracoval a pozmenil. Porovnaním oboch textov, pôvodného, zo 40. rokov 19. stor., a nového, zo 60. rokov 19. stor., možno demonštrovať zmeny v myslení, životnom smerovaní, ale aj v základných hodnotách autora. Reflexívne tóny nadobúdajú kresťansko-meditatívne smerovanie a Sládkoviča možno vnímať ako pastiera zvereného stáda a kazateľa. Báseň je zmenená i sémanticky. Pôvodný text vychádza z Heglovej koncepcie, Boh je všeprenikajúcim duchom, ktorý rozumne riadi svet, ľudstvo speje k najvyššej dokonalosti a k splynutiu s Absolútnym duchom. V novom vydaní Sládkovič abstraktné pojmy skonkrétnuje a báseň nadobúda jednoznačné kresťanské smerovanie. Absolútny duch pôvodného textu je v prepracovanej básni prítomný ako starozákonný Boh, ktorý ochraňuje svoj ľud. Rozumnosť vystriedala láska a viera. „Niet už snahy po dosiahnutí dokonalosti a tým i duchovnej slobody, voľnosti; zatlačená je vierou vo večný, osobný život posmrtný. Niet už poddanstva hmote, ktorá ztročuje ducha; ale zato je boj pekla proti Bohu.“²¹

Hneď v úvode sa „*Mohoutnosť živých*“ rinúca sa z Boha mení na spojenie „*Svätá moc lásky*“, „*Rozoumnosť*“ sa kreuje do spojenia „*Víra živá*“ a „*otročtvó*“ je explicitne nahradené „*Peklom*“ a jeho „*úpadkom*“. Boh už k sebe nedvíha abstraktné „*člověčenstvo*“, ale tento pojem nadobúda konkrétne výrazové ustrojenie „*lid svůj*“. Sládkovič ovplyvnený Heglovou koncepciou pracuje v pôvodnej básni s výrazmi ako „*dokonalosť, volnosť*“, ktoré v neskoršej podobe textu nadobúdajú zreteľné kontúry kresťanského pojmoslovía a menia sa na „*věčnost, život*“. Najmarkantnejšie je tento sémantický posun badateľný v zmenách týkajúcich sa idey Slovanstva: „*K slávě ducha Tvoje slovanská rodina*“, ktorá sa mení na Kristovu rodinu: „*k slávě ducha Tvoje po Kristu rodina*“. Autor v básni pôvodne vyzdvihuje Božiu slávu, ktorá „*Nenáleží bludu a otroctvu zlosti, / Jen v posvátne pravdě lidstvo se oslaví.*“ a v prepracovanom texte sa Bohu prihovára priamo a dodáva, že slávu „*nedáš nevěře a bezbožnosti, / jen víra v Ježíše Krista nás oslaví.*“, čím explicitne vyjadruje svoj postoj kňaza, a prostredníctvom biblických pojmov sa báseň markantne blíži k výraznému duchovnému smerovaniu.

V prvom prípade tvorí Sládkovič pod vplyvom mesianizmu, v danom období rozšírenom, a vyzdvihuje slovanstvo a jeho prvenstvo na ceste obrody ľudstva. Snaží sa ho povzniesť (v zhode s Heglovým učením) k božstvu. V období,

²⁰ Braxatoris (1899, 139)

²¹ Kleinschnitzová (1922, 155)

keď verše upravoval, delí ľudí podľa kresťanskej náuky na vyznávačov Kristovej viery a ich nepriateľov.²² Ľud už nie je súžený *nízkosťou* a nešliape len po svojom *oslávení*, ale Sládkovič text umocňuje a dáva sužovateľovi konkrétnu denomináciu podobu *diabla*, ktorý participuje na zle a bráni vo vykúpení človeka. Pôvodný verš zo 40. rokov „*Lid ten vidí, že ho nízkosť souží, / Nohou šlape svoje oslavení.*“ sa v období 60. rokov sémanticky posúva: „*lid ten vidí, že ho ďábel souží, / nohou šlape svoje vykoupení,*“. Chrám „*pravdy a práva*“ sa menia na chrám „*víry, lásky*“. Časť básne, ktorá sa venuje oslave slovanstva, sa do prepracovaného textu nedostala: „*Otče! vyslyš, vyslyš synů Svojich hlasy, / Vyslyš a převrať převrácené časy; / Svoje království přiveď ku rozkvětu / A dej žezlo pravdy slovanskému světu!*“ Štvorveršie apelujúce na spasiteľskú úlohu nášho národa „*Zruš moc ďábelskou v našem národě, / Dej berlu slávě, pravdě, svobodě, / Nech toto budou mohoutné stroje / Národů všechněch pod nebem smíření*“ sa vzťahuje na zreteľné kresťanské motívy volajúce po pravde, láske, pokoji a odpustení: *zruš ďábelskou moc pýchy a násilí, / uveď pravdu, lásku, pokoj milý, / hříšným milost dej a odpuštění*. Zmena v intenciách kresťanstva je explicitná i v závere básne. V texte ovplyvnenom Heglovým učením je zdôrazňovaná sila ducha, ktorá však postupne ustupuje sile viery: „*Nakládej se světem dle soudu vlastného, / Ale kde má síla naše být zlámána, / Zbav nás od zlého! / Lstivá ducha musí pochybnost napadnout / Aby síla víry nezvratnou se stala*“. Sládkovič kňaz obracia pohľad na kríž a modlitba sa stáva bezprostredným prejavom života, skúsenosti nedostatku, prosby o Božie zmilovanie a záchranu pred zlom: „*nalož s námi podle smilování svého / a pro kríž a smrt Jezu Krista Pána zbaviž nás zlého! / Musí pokušení bídných nás napadnout, / aby víry síla nezlomnou se stala*“.

V poézii 60. rokov sa Sládkovič, teológ vyzdvihujúci náboženstvo a osobne cítiaci vieru, stáva básnikom prorokom, ktorý „vizionársky predvída utrpenie i konečné víťazstvo svojho národa“.²³ Okrem vyzdvihovania národa a slovanstva smeruje jeho lyrický tón aj k ospievaniu Boha a činorodého kresťanstva. Vo svojich vnútorných bojoch hľadá pokoj vo viere v Boha. Uvedená parafráza *Otčenáša* rezonuje na pozadí Sládkovičovej tvorby najmä v neskoršom období, v ktorom sa vzájomne prelína láska k náboženstvu i národu.

S narastajúcim vekom sa jeho životný postoj transformoval do pozície prehlbovania duchovného nazerania na svet a to sa odrazilo v mnohých reflexívno-meditatívnych básňach a v duchovnej lyrike. Od identifikovania sa s problémami krásy a dobra a od hľadania pozitívneho v slovenskom ľude sa dostáva k témam úzko teologickým. Tak ako je uvedená zmena reflektovaná prostred-

²² tamže, 153

²³ tamže, 157

níctvom komparácie dvoch verzií básne *Národní Otčenáš* z obdobia 40. a 60. rokov, tak je markantná i zmena vo vnímaní základných ontologických a gnozeologických kategórií, s ktorými Sládkovič vo svojich básňach pracuje.

Modlitby sa stali súčasťou básne *Svatá neděle*²⁴, patriacej k Sládkovičovej poézii 60. rokov. Báseň je situovaná do obdobia leta („*Obilí šumí polem; klasy požehnané / skloňují hlavy před mečem křivým ženců*“), ktoré vytvára symbiózu so šumom „*srpů šťastné rodiny*“. Zapadajúce slnko evokuje atmosféru pokoja a radosti, smeruje k „*zítřejším svatém ránu*“. Skončená práca a pokoj harmonizujú s metaforou nadchádzajúcej noci: „*před černým, šerým: / padne nad zemdleným krajem*“. Ticho večera naruša iba zvuk zvonov, ktorý sa v rôznych sémantických obmenách tiahne celou básňou. Pokoj prostredníctvom epizeuxy rámcuje text a vytvára konotácie harmónie života človeka a prírody. Vertikálny obraz Boha, hľadacieho na zem a človeka, dvíhajúceho „*pohled lidský ku nebi*“, umocňujú verše eufonicky navodzujúce vzťah vzájomnej súhry Boha a človeka: „*s výšin dol svatý zvuk se žene / a z nížin vzhůru duše posvěcené / unáší, zněje: „Chvaltež Pána!*“. Sládkovič vyjadruje túžbu človeka po Bohu, metaforicky usúvzťažnenú pomocou volania „*po živé vodě Spasitele*“. Zvuk zvonov sa exponuje v obrazoch ukončenej práce, zobúdzania ľudí, ale aj v antropomorfizovanej metafore zvolávania do kostola: „*svým rovnoměrným srdce bitím / zdravé víry mír zvestuje*“. Zvony sú v Sládkovičovej interpretácii zvukom života. Okrem katechizovania Sládkovič moralizuje, vytvára kontrast medzi veriacimi a tými, ktorí „*místo chrámu Pána / Boha volí bídný chrám satana*“, čím báseň nadobúda i implicitné didaktické zacielenie.

Autor poeticky sprítomňuje teologické učenie o cirkvi ako neveste Kristovej, ktorá je obohatená antropomorfizovaným obrazom viery, nádeje a lásky: „*v pravo víra, v levo láska svatá, / před ní jasnlící naděje*“. Vyzdvihuje jednotu a svornosť všetkých ľudí prostredníctvom synekdochy „*kde král, žebrák, sluhové i páni / jednu mají účast v božím smilování*“. Tisíce hlasov sa spájajú v spoločnú modlitbu, prosbu za vyslyšanie, odpustenie a zmilovanie sa pre spasiteľský čin Ježiša Krista: „*lásku měl v ústech, v obcování, / z lásky vstoupil na kříž slávy*“. Veriaci ľud ako jedno cirkevné zhromaždenie apeluje na Boha, aby naň pohliadol, vypočul si prosby a modlitby a zoslal Svätého Ducha lásky, utešiteľa, ktorý zničí diabla, „*A skrze rozličnost jazyků / vsecky po světě národy, / v jednotu blahých lásky zvyků, / v jednotu svatě svobody, / by rozbroj duše nevraždil — / V jednotu víry shromáždil!*“, tu Sládkovič primárne apeluje na jednotu, ktorú zvyrazňuje anaforickým opakovaním. Oslavné „*Hallelujah!*“ sa vinie celou básňou a ľudia spojení v jednotu oslavujú Hospodina. Prosby sa menia v „*slavozpěvy*“, umocnené

²⁴ Andrej Sládkovič. Dielo. (2014, 503–529)

hudbou varhanov. Velkolepý obraz veriaceho spoločenstva vyzdvihuje všemo-
húcnosť Boha: „*Tys stvořil nebes pevnosti / i země té stavění; / z tebe, v tobě, skrze
tebe / jsou věci všechny! tvé nebe / jest trůn všemohoucnosti!*“ Báseň ďalej pokraču-
je v intenciách modlitby, prihovára sa Bohu Otcovi, Synovi a Svätému Duchu.
Podstatnú časť básne tvorí priebeh omše spoločne s chrámovými spevmi. Pokora
zhromaždených je utužená spoločným vyznaním viery, opakujúcimi sa slovami
„*Věřím!*“ a následne „*Věřím — víra ta jest / život mé duše!*“, ktoré poeticky rám-
cujú Sládkovičovú básnickú parafrázu *Apoštolského vyznania viery* pomenovanú
prostredníctvom kompozita „*věrozpěvy*“. Následne nastáva časť omše venovaná
čítaniu z Písma, volanie k Duchu Svätému a „*nebeská modlitba Páně*“, ktorá tvorí
záverečnú časť básne. Básnická parafráza modlitby *Otčenáš* uzatvára apoteózu
slávania svätej nedele. Sládkovič v závere explicitne vyjadruje svoje presvedčenie
o živej viere, „*že to jest jediná víra živá, pravá, / studnice ta, z níž se proud života
leje, / trojí proud ten víry, lásky a naděje*“. V básni *Svatá neděle* sa Sládkovič obra-
cia na všetky národy, ale jeho pozitívny postoj koreluje so slobodou a svornosťou,
ktorú vidí v jednote kresťanskej viery chápanej v intenciách kresťanstva. Uvedo-
muje si rozmanitosť jazykov a divergenciu národov, no zmyslom existencie člo-
veka ako sociokultúrnej bytosti je túžba po láske a jednote „*svatě svobody*“, ktorá
v kontexte Sládkovičovho spirituálneho postoja vedie „*v jednotu víry*“.

Literárna produkcia z neskoršieho obdobia života Andreja Sládkoviča má
teda iný charakter a časť jeho poézie nadobúda reflexívno-meditatívne tóny.
Svoje miesto v jeho tvorbe nachádza najmä duchovná poézia. Mení sa moti-
vické spektrum, dominantné sa stávajú slovanské a biblické prvky. V básňach
z tohto obdobia sa čoraz viac dostávajú do popredia náboženské motívy a oslav-
né básne ustupujú elegickým. Prevažuje náboženská symbolika, do ktorej sa
autor snaží vniesť svoje životné pocity a reflexiu problémov doby. Prorocké kni-
hy a žalmické intonácie postupne nadobúdajú pevné miesto v jeho poézii. Du-
chovnú poéziu tvoril v časoch nádejí a sklamaní, v snahe pozdvihnúť mravne
a duchovne národné spoločenstvo. Ako uvádza C. Kraus, očakávalo sa od neho
„slovo o dobe a k dobe (...) Malo byť buď slovom ‚hlásnika národa‘, vyzývajúce-
ho, povzbudzujúceho, burcujúceho, alebo ‚hlasom volajúceho na púšti‘, slovom
starozákonného proroka utešujúceho, uvažujúceho a meditujúceho. Básnickým
naturelom bol predurčený byť ‚hlasom volajúcim na púšti‘, reflexívnosť a medi-
tatívnosť bola prítomná v celej jeho tvorbe“.²⁵

Základný princíp Sládkovičovej poézie je subjektívny duch chápaný v duchu
Heglovej filozofie, jeho podstatou je neustála aktivita, ustavičné sebaurčovanie

²⁵ Kraus (1999, 156)

v boji so všetkým, čo je v objektívnej realite hrozbou jeho finálneho určenia.²⁶ Vyúsťuje do pojmu absolútnej slobody, ktorá v počiatkoch jeho tvorby, v *Sôve-toch*, je akousi abstraktnou alegorickou bytosťou a v neskoršom období splýva s pojmom Boha. Boh je absolútna dokonalosť, je syntézou pozitívnych vlastností v jednote.

Do tvorby Andreja Sládkoviča zo 60. rokov sa dostáva religiózny obsah, orientácia na nadčasové problémy, reflexívno-meditatívne tóny, večnosť, život a smrť. Elegické témy poézie a utiekanie sa k Biblii sa prejavili aj v jeho troch žalmických básňach. Nachádza v nich paralely medzi postavením Izraelitov a vlastného národa. Zvýrazňuje duchovnú dimenziu svojho života, ktorú je možné vnímať i prostredníctvom troch básní, ktoré nesú nadpis Žalm²⁷ aj s konkrétnym číselným odkazom *Žalm XLIV*, *Žalm XXI* a *Žalm III*.²⁸ Okrem toho sa alúzie na žalm vyskytujú aj v jeho ďalších básňach, napr. *Preobrazenie*, *Novembrová дума* a iné. Vo svojej poézii sa zamýšľal „nad otázkami pomínutelnosti a večnosti, dobra a zla, pravdy, bezprávia, a keď upieral svoj zrak k prozreteľnosti a sub specie aeternitatis, vyslovoval vieru i nádej v lepšie usporiadanie, pozemského života“²⁹.

Do svojich osobných žalmov Sládkovič transformoval vlastné vnímanie Boha a svoj životný postoj³⁰. Zamýšľal sa nad podstatou viery a morálnych zásad v živote človeka. Súčasťou jeho romantického básnického subjektu bolo spojenie intímnych, národných, náboženských a filozofických záujmov. V básnikovom obsiahlom diele sa spája individualizmus, vzdelanosť, vycibrené estetické normy a romantické vlastenectvo.³¹

V poetických skladbách, v ktorých Sládkovič čerpá inšpiráciu predovšetkým z Biblie, používa biblické symboly a podobenstvá, ozvláštňuje ich kompozitami a metaforami. Výstavbovým princípom metafory sa stáva sakrálny element,

²⁶ Šmatlák (1971, 72)

²⁷ V poézii sa vyskytujú rôzne žánrové modifikácie žalmu. Môže ísť o citáciu, odkaz, alúziu, parafrázu a podobne. Viazu sa na konkrétny žalm ako celok alebo na jeho čiastkový text (Liba 2001, 76).

²⁸ Uvedené žalmy (*Žalm XLIV*, *Žalm XXI*, *Žalm III*) sa nachádzajú vo výbere z diela A. Sládkoviča, ktoré bolo vydané v roku 2014 v časti XIII. *Kaplán* (Andrej Sládkovič. Dielo. 2014, 493 – 500).

²⁹ Kraus (1970, 13)

³⁰ Podobne sa sám vyjadril v liste Samuelovi Hoičovi z 3. decembra 1860: „*Náš pokoj a utrpenie, život a smrť sú v rukách božích! Ja zostanem sebe a svojim zásadám verným, truc diablu i svetu! Pritom ale povahu moju znáš, že neprináležím medzi prepíatych horlivcov a „nakolik na nás jest, som vždy priateľom pokoja.*“ (cit. podľa Krausa 1970, 107).

³¹ Bilińska In Andrej Sládkovič. Dielo (2014, 732).

velebnosť a pátos. V sémantickej rovine karhá ľud za hriechy a verí v oslávenie človeka a konečný cieľ bytia v Bohu, predsa však v pozadí rezonujú filozofické a meditatívne tóny jeho poézie. Zamýšľa sa nad osudom národa i človeka ako jednotlivca. Nie je to už dominancia pojmov ako človečenstvo a rozum, ale jednotlivec, Boh, viera a nádej spolu s láskou.

PRAMENE

- Kalinčiak, Ján. 1965. *O literatúre a ľuďoch. Básne, Články a úvahy, Vlastný životopis, Reči študentstvu, Z korešpondencie*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Korešpondencia Andreja Sládkoviča*. 1970, ed. Cyril Kraus. Martin: Matica slovenská.
- Andrej Sládkovič. Dielo I – II*. 1961, ed. Cyril Kraus. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Andrej Sládkovič. Dielo*. 2014, ed. Irena Bilińska. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV.

LITERATÚRA

- Bilińska, Irena. 2014. Romantický básnik slobody. In *Andrej Sládkovič. Dielo*, ed. Irena Bilińska, 731–749. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV.
- Grossman, Ludovít. 1974. „Nákres života Andreja Braxatorisa-Sládkoviča.“ *OROL, časopis pre zábavu a poučenie*, 5 (2): 43–48.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1994. Estetika (výber z prvého zväzku). In *Dejiny estetiky. Antológia*, ed. J. Sošková, 81–95. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach.
- Kleinschnitzová, Flora. 1922. „Sládkovičov Otčenáš.“ *Slovenské pohľady* 38 (3): 152–157.
- Kleinschnitzová, Flora. 1958. *Z našej romantiky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Kochol, Viktor. 1955. *Poézia štúrovcov*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Kováčik, Lubomír. 2012. *Sakrálne v literatúre*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- Kraus, Cyril. ed. 1972. *Andrej Sládkovič*. Martin: Osveta.
- Kraus, Cyril. ed. 1980. *Andrej Sládkovič. Život a dielo v dokumentoch*. Martin: Osveta.
- Kraus, Cyril. 1956. „Sládkovičove nepublikované básne Marína a Samota.“ *Slovenská literatúra* 3 (1): 103–108.
- Kraus, Cyril. 1958. Sládkovičova porevolučná tvorba. In *Litteraria: štúdie a dokumenty*. I. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 129–200.

- Liba, Peter. 2001. Žalm ako živý žáner. In *Philologica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. LII. Bratislava: FFUK, 70–81.
- Očenášová-Štrbová, Slavomíra. 2002. *Modlitba v slovenskej literatúre*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- Podolan, Peter – Viršínská, Miriam. 2014. *Slovenské dejiny III (1780 – 1914)*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- Šmatlák, Stanislav. 1971. *150 rokov slovenskej lyriky*. Bratislava: Tatran.
- Šmatlák, Stanislav. 2007. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- Vlček, Jaroslav. 1933. *Dejiny literatúry slovenskej*. V Turčianskom Sv. Martine, nákladom Matice slovenskej.

Mgr. Lubica Blažencová, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta
Ústav filologických štúdií
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Račianska 59
813 34 Bratislava
blazencova@fedu.uniba.sk